

مدفون در شن

آتشکده زردشتی، حفاری در ترکمنستان

○ علی رضا دولتشاهی

آثار بسیاری مربوط به ایران باستان، در ترکمنستان یافت می‌شود که شاید جالبترین مکان برای کاوش و حفاری مرو باشد اما به دست آوردن اجازه کاوش در آن مستلزم پرداخت وجه بسیاری است که از توان مالی مؤسسه باستان‌شناسی خارج بود. پس یک گروه انگلیسی با پرداخت آن، اجازه حفاری در مرو را کسب کردند. اما گروه لهستانی موفق به کسب اجازه کاوش و حفاری در منطقه‌ای نزدیک به مرز ایران شد، چیزی که برای باستان‌شناسان اروپایی غربی به سادگی امکان ندارد.

گروه در مکانی به نام «میل هریم» Hairam Mele در فاصله ۱۵ کیلومتری سرخس در تپه‌ای باستانی موفق به کشف بقایای یک آتشکده شدند.

آتشکده‌ای از دوران ساسانی که تاریخ دقیق بنای آن روشن نیست. این آتشکده با خود دو راز و دو پرسش دارد نخست این آتشکده هیچگاه تخریب نشده، بلکه دفن گشته است یعنی این که ورودی‌ها با خشت تپه شده و درون اتاق‌ها، آکنده از شن است. ولیکن چرا؟ حدس زده می‌شود که با این کار خواسته‌اند آتشکده را از دید غیر بهداشتی پنهان سازند دوم: وجود یک کاشی نقاشی شده بر روی شن‌های کف اتاق اصلی آتشکده در کنار دیوار شرقی آن است و سمت منقوش آن رو به بالا است و تصویر دو آتشکده در کنار هم و تصاویر موبدان زردشتی را نشان می‌دهد. (که در نوع خود جالب توجه است) سؤال اینجاست که هدف از این نقش چه بوده؟ چون رو به سمت بالاست پس از سقف یا دیوارها فرونیافته. پس آن را در چنان وضعیت قرار داده‌اند ولی چرا و به کدام دلیل؟

بخشی از گردن‌بندی مفرغی نیز در این آتشکده یافته شده و دولت ترکمنستان با انتقال آن به لهستان برای مرمت مخالفت کرده است در حالی که ترکمن‌ها امکان مرمت آن را ندارند. در طی این حفاری دو سند مکتوب هم به دست آمده ولی هنوز خوانده نشده است. اما به احتمال زیاد سندی اقتصادی است. امید است در فصول بعدی حفاری اسناد دیگری نیز یافت شود.

اما نکته جالب توجه، سرنوشت این آتشکده است؛ به علت دور بودن محل از مسیر جهانگردان، امکان برپایی و ایجاد موزه‌ای در آن محل نبود و برای آنکه بنای آتشکده تبدیل به پناهگاهی برای شبانان و دام و طیور نگردد و به خاطر عدم علاقه‌مندی دولت ترکمنستان به پدیده‌های فرهنگی که از آن ترکان نیست، گروه باستان‌شناسی تصمیم می‌گیرند دوباره آتشکده را دفن کنند.

تا شاید روزگاری دیگر بتوان دگر بار آن را از دل خاک بیرون کشید. آن روزی که شاید دولت ایران نیز به آثار باقی مانده از فرهنگ خویش در خارج از مرزهای سیاسی جمهوری اسلامی در گوشه و کنار ایران فرهنگی، علاقه بیشتری داشته باشد.

○ مدفون در شن (آتشکده زردشتی، حفاری در ترکمنستان)
○ تألیف: باربارا کائیم
○ ناشر: AGADE، ورشو، ۲۰۰۱، ۲۲ صفحه، شابک: X-۲۱-۲۱-۸۳-۸۷۱۱۱

باستان‌شناسی لهستان بسیار فعال است. از مهم‌ترین اکتشافات باستان‌شناسان لهستان - در مصر - در سال ۱۹۶۱ / ۱۳۴۰ ش روی داد در مکانی به نام "faras". این حفاری که تحت ریاست پرفسور کازمیر میخالوسکی (۱۹۸۱-۱۹۰۱ م) انجام گرفت منجر به کشف آثاری شد که اینک در موزه ملی لهستان در ورشو در معرض دید بازدیدکنندگان قرار دارد و مشتمل بر فرسک‌ها و نقش برجسته‌های جالبی است که یکی از این نقش‌برجسته‌ها، نشان موزه ملی لهستان است. امروزه نیز گروهی از باستان‌شناسان لهستانی سرگرم حفاری در اسکندریه

هستند گروهی دیگر در محلی به نام Sokkar به حفاری پرداخته و موفق به کشف دو گور سالم و دست نخورده از مصر باستان شدند. دو گوری که از تاراج و دستبردزدان به‌خور ملنمود این کشف راه‌همای کشف مقبره فرعون Tut ANCH AMON دانسته‌اند. باستان‌شناسان لهستانی، به جز مصر، درسوان، سوریه، بلغارستان، کریمه، بولیوی و ترکمنستان فعالیت داشته‌اند.

در سال ۱۹۹۸ گروهی از دانشجویان باستان‌شناسی دانشگاه ورشو به سرپرستی خانم دکتر باربارا کائیم از «مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه ورشو» موفق به کشف آتشکده‌ای ساسانی در سرخس ترکمنستان شدند.

کتاب حاضر گزارشی کوتاه از این کاوش مشترک میان مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه ورشو و دانشگاه دولتی مختوم قلی تاشکند و به قلم سرپرست لهستانی گروه خانم دکتر باربارا کائیم است. وی متخصص ایران باستان بوده و در این زمینه دارای تالیفاتی نیز هست از جمله می‌توان به دو کتاب وی اشاره کرد:

الف) SZTUKA STAROZYTNIEGO IRANU / هنر ایران باستان (۱۹۹۶) / این کتاب در واقع نخستین کتابی است که به زبان لهستانی توسط یک متخصص به تحریر درآمده است.

ب) IRANSKA IDEOLOGIA WŁADZY KROLEWSKIEJ / ایدئولوژی ایرانی در مورد حکومت پادشاهی در زمان ساسانی (۱۹۹۷) اما، گزارش حاضر به دو زبان لهستانی و انگلیسی منتشر شده است که متن انگلیسی خلاصه‌تر است، نخستین کاوش مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه ورشو در ترکمنستان در مکانی به نام سرخس قدیم واقع در سمت راست رود تجن در بهار سال ۱۹۹۵ / ۱۳۷۴ ش روی داد.